

ВЕШАЛА НА ЗЛАКУШКОЈ РАМГШ

Једног летњег дана група партизана нашла је на Дрежничкој Градини мог синовца Душана, који је ту чувао овце. Душан им је у нашој шуми, која се о'вде зове Тештића (раван, а налази се изнад наших кућа, показао једно лепо место и ту су партизани оо новали свој логор.

Сутрадан је неколико партизана дошло мојој кући и затражило мало сламе. Дали смо им и они оу је однели у шаторским крилима. Понекад су тражили мало кромпира или неког другог поврћа, а брашно никад нису тражили јер им је хлеб месио' и давао Милија Радовић. Он је имао овоју пекарску фуруну, али он је касније показао место боравка чете.

Међу партизанима, који оу тада били у лошру на Дрежничкој Градини, познавао оам Милана Стаматовића, нашег комшију рз Крваваца, затим Милисаву Лила Топаловића, који је овде тада био задужен за исхрану, познавао сам и двојицу Веснића из Горјана, ту се налазио и учитељ из нашег села Петар Радовановић, био је и један профеоор за кога су онда говорили да је из Ваљева... Долазио оам у логор готово сваки дан. Ту оу били намештени шатори, у њима је било сламе, а у неким је било и књига.

Станоје Божић из Потпећа донео је и партизанима предао једн митраљез или пушкомитраљез, а после је рекао да код куће има и два сандука муниције и двојица партизана отишли су те и то донели у логор.

Једне вечери, код воде зване „Зова“, заказан је збор. Скупила се цела партизанока чета и дошло је доста људи из о-колине. На збору су говорили тројица или четворица партизана. Тада је говорио и син Миљка Секулића из Крчагова. Ја сам његовог оца добро познавао, али њега до тада нисам знао. Док је трајао тај збор, угледали смо ватру код железничке станице у Горјанима. Једно време ниомо знали шта гори, али омо после установили да то гори нечија кућа. Онај Секулић, који је тада био командир партизанске чете, вели: „Нека гори, направимо бољу! .

Једног јутра у само свитање пошао сам с <коњем у Узиће да помогнем ћерки и зету око вршидбе. Пољем се спустила нека густа магла. Силазећи са Градине гледао оам како је магла покрила све до висине Стене. Већ сам добро зашао у ту маглу, кад чујем

неке чудне звуке. Ишао сам даље и све јашије почео да разазнајем да негде звецкају војничке чутурице и с њима ое меша топот корака. Код Лазиха кућа одједном се нађем очи у очи с неком војском. Нисам имао куд. Продужим и сад већ јасно видим да су то жандарми. Ови су под оружјем и сви у униформама бивше југословенске жандармерије. Пролазим гхоред њих гонећи коња, и назовем им добро јутро. Одговорише на поздрав и пуетише ме да ирођем. Испод гробља на Гају преда ме одједном избише тројица Немаца са „плочама“ на грудима и шлемовима на глави. Скаменио сам се. Али, натраг не смем. Изишао сам из шуме и на Цаовинци и Пецарини видим много немачке војске. Прешли преко реке и стоје ту. Ја оам морао баш туда да прођем да би наставио за Узиће. Угледам нашег кољача Живорада Смиљанића, зовем га гласно и питам да ми поткује коња. Он ми приђе и вели:

— Сава, враћај се кући! Видиш ли колико је војске?! Не иди даље, ухватаће те на Рампи! ...

Ја се ипак усудим те пређем преко реке. На Рампи, стварно, видим доста немачке војске. Њихови официри посматрају нешто на Дрежничкој Градини, али ое још не види добро од магле. Прођем водећи коња, окрећем се и кад видим да гам мало измакао, узјашем коња и галопом стигнем у Узиће.

Није прошло ни два минута откако сам ја скренуо са државног пута према Љубисављевића кућама, чујем: како од Пожеге брује камионски мотори и видим их како наилазе и на њима видим немачке војнике. Кога год виде на путу устављају га.

Кад сам стигао до Љубисављевића кућа, зачуо сам митраљез са Градине. Чини ми се да је пуцање најпре почело код наших кућа, а мало касније и с оне стране где се налазе Марковићи. Тако сам ја оцењивао, колико се са ове даљине могло видети и оценити. Убрзо сам угледао да се од куће Бранислава Марковића диже густ дим према небу. Одмах затим избио је дим и са места где је био партизански лошр. На два-три места избише димови и код моје [суће. Изашао сам на Пјевин гроб, било се сакупило око стотину душа, и гледамо како Злакуса гори. Од Дрежничке Градине па наниже диже ое дим за димом. Наиђе неки Тома Јанковић па ме гхита како могу да гледам кад ми кућа гори. Ја сам најпре нешто љутито одбрусио, па затим рекох: „Нека гори, само нека су чељад жива!“

Дим(ви се спуштају све ниже и ниже.

Прође неко време па почеше однекуд да туку топови. Једна граната експлодирала је испод моје куће. Мислио сам да ми је кућа била запаљена па гласно поинем: „Шта је сад тучеш гранатама кад си је запалио?“...

Оотао сам цео дан у Узићима. Увече наиђоше неки људи из Ужица и причају да је на Рампи убијено око 20 људи из Злакусе, да су ту направљена вешала и да су сви људи повешани. . . Те вечери нисам силазио на Рампу. Она немачка колона која је дошла

из Пожеге вратала се истам путем натрат. Неке жене су ишле на Рампу. Ишла је и моја кћер. Кад су се вратиле, причају ко је све стрељан.

На Рампу сам сишао ујутру. Још доста света долази, погледа брзо и нестаје. Видео сам читав низ вешала и зна њима људе. Неки су тада причали да је Милија Тешић на стрелишту рањен па је почео да бежи и белсећи гласно проговарао оне који су на њега пуцали. Стигли су га и убили. Кажу да је Миливоје Тешић присиљен да довуче са Градине једног убијеног шиптарског жандарма, али је са Рампе уопео да побегне са стрељања. Мртви су остали на вешалима више дана, јер су Немци тако наредили.

По-сле неколико дана, пошто сам се вратио кући, излазио сам на оно место где је био партизански логор. Све је било попаљено.

Мртви су неколико дана стајали на вешалима па су онда немачке власти дозволиле да се могу скинути и сахранити. Било је летње време и лешеве су се били почели распадати. Некима од обешених вратови су се код првог додира кидали па су лешеве падали на ледину. Многима су се приликом скидања кидале руке и ноге. Свуда околу ширио се тежак задах. Мртве су са места где су били обешени ношле у пољама до места оахране. Неки су имали сандуке, а неки су своје мртве сроднике затрпавали у земљу без сандука. О неким обредима и купању није могло бити ни речи. Опело тада нико није вршило.

Приликом сахране једне групе повешаних настала је паника, јер је неко јавио да опет долазе Немци. Сви смо се разбежали са гробља, а мртви су остали несахрањени између гробова. После један сат све се стишало па смо се вратили и сахранили мртве.

Јован и Будимир Ивановићи изгорели су у својим грађевинама. Ја сам ишао на стариште и покупио њихове кости, јер је кућа остала без мушке главе. Јован је био млађи и све ситније кости биле су потпуно изгореле. Старијем Будимиру није била потпуно изтрела кичма. Ниома могли наћи никакав сандук за сахрану па смо сакупљене кости ставили у један старииски сандук за женско рухо, одоekli смо ногаре, сложили кости и под пазухом однели на гробље те закопали...

Сава ТЕШИЋ